

Література:

1. Шамара О. Кримінальна відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень // Юридичний радник. – 2009. - №6 (32). //www.yurradnik.com.ua/.
2. Романюк О. Інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб, міф чи реальність? // Вісник прокуратури. – К., 1999. - №2. - С. 41-47.
3. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень» // www.rada.gov.ua
4. Кримінальний кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 5 квітня 2001 року // Офіційний вісник України. - 2001. - № 2. - Ст.920.
5. Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень: Закон України від 11.06.2009р. // www.rada.gov.ua
6. Конституція України // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. ст. 141.

Науковий керівник - Журик Юрій Володимирович, к.ю.н., доц., доцент кафедри

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ „ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ” ТА „САНКЦІЯ” У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

*Шапортова Ульяна Станіславівна,
студентка 4-го курсу юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

Питання про суть санкції та її співвідношення з поняттям відповідальності залишається дискусійним як у літературі із загальної теорії права, так і в галузевих юридичних науках. Зазначаючи, що санкція безпосередньо пов'язана з вимогою певної поведінки, яка міститься у правовій нормі, О.Е. Лейст писав: “У юридичному обов'язку відображено вимогу належної поведінки, а санкція – спосіб державного примусу до виконання (додержання) цієї вимоги, загроза примусом на випадок її порушення”. [1; с. 8]

О.О. Красавчиков під санкцією розумів установлену законом міру майнових або інших правових невідгідних для особи наслідків, які застосовуються в разі недодержання закону, невиконання прийнятих зобов'язань, заподіяння шкоди або за наявності інших передбачених законом підстав. [1; с. 8] Так, зокрема, санкцією в цьому розумінні є примус до виконання обов'язку в натурі (ст. 208 ЦК).

На питання, що таке цивільно-правова відповідальність, відповісти достатньо складно, оскільки це питання «протягом багатьох років залишається спірним в юридичній науці... у цивільному праві багато понять вживаються із різноманітними цілями, що і визначає зміст відповідного поняття. Це повною мірою відноситься і до поняття «цивільно-правова відповідальність». Цим перш за все і пояснюється множинність точок зору стосовно суті цього поняття, висловлених в юридичній літературі» [2; с. 157].

Одні вчені (наприклад, В.П. Грибанов, О.С. Іоффе, В.В. Вітрянський, О.В. Дзера), розглядають її як санкцію, другі (В.А. Носов) – як аналог зобов'язання, треті (В.Т. Смірнов, А.А. Собчак, Д.В. Боброва) – як обов'язок.

Так, перша група вчених (В.П. Грибанов, О.С. Іоффе, В.В. Вітрянський, О.В. Дзера) розглядає цивільно-правову відповідальність як санкцію.

В.П. Грибанов у своїй монографії «Осуществление и защита гражданских прав» визначає цивільно-правову відповідальність як одну із форм державного примусу, пов'язану із застосуванням санкцій майнового характеру, спрямованих на відновлення порушених прав та стимулювання нормальних економічних відносин юридично рівноправних учасників цивільного обігу [3; с. 152].

Але при цьому представники цієї групи вчених наголошують на тому, що не будь-який заснований на правовій нормі примусовий захід (санкція) є мірою юридичної відповідальності. Відповідальність – це санкція за правопорушення, але санкція – не завжди означає відповідальність. Коли, наприклад, майно повертається із чужого незаконного володіння у примусовому порядку, наявна санкція як наслідок правопорушення. Але така санкція не становитиме відповідальність, оскільки вона не пов'язана із жодними втратами для порушника. Відповідальність – це не просто санкція за правопорушення, а така санкція, яка тягне за собою певні втрати майнового або особистого немайнового характеру [4; с. 15].

Отже, представники цієї точки зору розуміють цивільну відповідальність як санкцію за правопорушення, яка тягне для порушника негативні наслідки у вигляді позбавлення суб'єктивних цивільних прав або покладення нових чи додаткових цивільно-правових обов'язків.

Розглянемо тепер точку зору А.В. Носова, який стояв на позиції, що цивільно-правова відповідальність – це різновид цивільного охоронного правовідношення, яке виникає в силу певних юридичних фактів, під якими мається на увазі цивільне правопорушення, тобто діяння, яке має певні ознаки (склад правопорушення). При цьому він не заперечував того, що правова відповідальність є різновидом санкції за порушення правової норми, але її не слід повністю отожднювати із санкцією, оскільки існують такі санкції, які не є відповідальністю, маючи на увазі випадки, про які йшлося вище. [4; с. 15]

Ще однією з найбільш розповсюджених точок зору є позиція Д.В. Бобрової, В.Т. Смірнова та А.А. Собчака, які вважають, що цивільно-правова відповідальність (у тому числі й деліктна) – це завжди обов'язок особи перетерпіти передбачені нормами права негативні (несприятливі) наслідки за вчинене правопорушення, які виражаються у позбавленні порушника майнових прав (благ) на користь потерпілого. У цьому визначенні наголошується соціальний зміст відповідальності, який характеризується негативним ставленням держави та суспільства до вчиненого правопорушення. [4; с. 15]

З огляду на вищевикладене вважаємо, що цивільно-правову відповідальність можна визначати як своєрідну санкцію, яка полягає в обов'язку порушника перетерпіти певні негативні наслідки. Тобто така позиція є своєрідним синтезом двох існуючих підходів до визначення юридичної природи деліктної відповідальності.

Покладення на особу нових, додаткових обов'язків як міри відповідальності має місце, зокрема, при пред'явленні до правопорушника вимог про відшкодування ним збитків або сплату неустойки (штрафу, пені). Так, за договором поставки, якщо мало місце недопоставка товару, постачальник, крім того, що повинен до поставити товар, повинен відшкодувати завдані покупцеві збитки і сплатити неустойку, якщо вона передбачена договором.

Отже, до основного обов'язку – допоставити товари – приєднуються нові, додаткові обов'язки у вигляді відшкодування збитків або сплати неустойки.

Мірою цивільно-правової відповідальності є також втрата завдатку однією стороною або повернення його у подвійному розмірі другою стороною. Якщо за невиконання договору відповідальною є сторона, яка дала завдаток, то він залишається у другій стороні. Коли ж відповідальною за невиконання договору є

сторона, яка одержала завдаток, вона повинна сплатити другій стороні подвійну суму завдатку.

Від цивільно-правової відповідальності як покладення на правопорушника нового додаткового обов'язку або позбавлення суб'єктивного цивільного права слід відрізнити засоби оперативного впливу (оперативні санкції). Останні не відновлюють початкового майнового стану потерпілої сторони, а спрямовані на запобігання конкретним порушенням у майбутньому, виконують забезпечувальну функцію, мають застережливий характер і можуть застосовуватися в оперативному порядку односторонньо уповноваженою стороною без звернення до юрисдикційного органу. Так, якщо підрядчик не приступає своєчасно до виконання договору або виконує роботу настільки повільно, що закінчити її до строку стає явно неможливим, замовник має право відмовитися від договору і вимагати відшкодування збитків (ч. 1 ст. 347 ЦК). Тут одностороння відмова замовника від договору є засобом оперативного впливу, а відшкодування збитків – мірою цивільно-правової відповідальності підрядчика за затримку виконання робіт за договором підряду. [5; с. 325]

Застосування майнових або немайнових санкцій, у тому числі відповідальності, за чинним законодавством є правом, а не обов'язком суб'єктів цивільних правовідносин. Це стосується і юридичних осіб, які самостійно вирішують питання щодо здійснення належних їм прав.

Таким чином, можна зробити висновок, що поняття відповідальності за своїм обсягом є ширшим за поняття „застосування санкцій”, оскільки включає також об'єктивні істини по справі, застосування попереджувальних заходів, права особи обвинуваченого, підстави звільнення від відповідальності тощо.

Спільною рисою юридичної відповідальності і санкції у негативному їх аспекті є, передусім, те, що передбачається можливість застосування державного примусу за протиправне діяння на підставі закону. Особливістю позитивної відповідальності є те, що у деяких випадках санкція правової норми не реалізується. [1; с. 9]

Список використаних джерел

1. Санкції в праві як елемент правового регулювання та охорони суспільних відносин: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / В.Ю. Орехов; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2008. – 20 с.
2. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Кн. 1: Общ. положения. М.: Статут, 2001. – 841 с.
3. Грибанов В.П. Осуществление и защита гражданских прав. – М.: Статут, 2001. – 347с.
4. Онищенко Г. До питання про співвідношення поняття «деліктного зобов'язання» та «деліктної відповідальності» у теорії цивільного права. // Юридичний журнал. – 2005. – № 10. – С. 14-18.
5. Цивільне право України: Підр. У 2-х кн. Кн. 2. // Дзера О.В. та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 639 с.

Науковий керівник - Макода В.Є., доцент кафедри цивільного права, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук